

PLANØKONOMI ELLER LIBERALISME I GRØNLAND?

Af fuldmægtig, cand. polit. O. Brandt Jensen

„Enhver person, der i Grønland ønsker at drive selvstændig næringsvirksomhed som industridrivende, håndværker, handlende eller lignende, skal herom gennem vedkommende kommunalbestyrelse indgive anmeldelse til landshøvdingen og erhverve et næringsbrev som bevis for anmeldelsen og som adkomst til at drive næringen. Forinden næringsbrevets udfærdigelse må virksomheden ikke påbegyndes.“

Således lyder ordene i § 12 i loven om udøvelse af erhverv i Grønland (lov nr. 277 af 27. maj 1950), som trådte i kraft den 1. april 1951. Med disse ord er adgangen givet til fri næring i Grønland, på linie med hvad tilfældet var knap 100 år tidligere i det øvrige Danmark.

Det formelle grundlag for indførelse af en liberal økonomi er i orden. Men hvorledes forholder det sig med det reelle, med de økonomiske og praktiske muligheder?

Da liberalismen brød igennem i Danmark i midten af forrige århundrede, skete det under påvirkning af udviklingen i de førende europæiske lande, først og fremmest England, Frankrig og Tyskland, og under stærkt økonomisk pres indefra, fordi de monopolbestemmelser for udøvelse af erhverv, der hidtil havde været gældende, lagde en spændetrøje på erhvervslivet, som hæmmede den økonomiske udvikling og dermed en højnelse af befolkningens levelfod.

Var det under lignende påvirkning udefra og under stærkt økonomisk pres indefra, døren blev åbnet for en grønlandsk liberalisme i 1950?

Svaret finder vi i Grønlandskommissionens betænkning fra 1950, bind 5, s. 61-62:

„Hertil kommer, at ingen privat økonomisk løsning af Grønlands forsyningsproblem synes at kunne blive tilfredsstillende. Det af Den kgl. grønlandske Handel drevne forsyningsmonopol har ikke været drevet med en utilbørlig udnyttelse af en eneretsstilling til nogle fås berigelse på manges bekostning, men har tværtimod kunnet drage omsorg for, at Grønland først og fremmest blev forsynet med virkelige nødvendighedsartikler. En privat handelsvirksomhed kan derimod ikke forventes at ville fremskaffe tilstrækkelige forsyninger til godt 20.000 mennesker fordelt på henved 200 større og mindre bopladser på en kyst, der i lige linie

strækker sig over næsten 2000 km, idet den private handel forståeligt nok vil se sin fordel i at indskrænke sin virksomhed til de pladser, som giver udbytte.

Kommissionen er klar over, at ovenstående i og for sig ikke kan føre længere end til at fastslå, at der af hensyn til hele Grønlands forsyning med alle nødvendige varer, først og fremmest erhvervsmidler, nødvendige suppleringer til landets ernæringsmuligheder, fornuftige klæder til daglig- og arbejdsbrug samt byggematerialer, ved siden af en eventuel privat handel må bibeholdes en statshandel uden monopolstilling“

„ I lighed med de tanker, som er fremsat inden for tidligere kommissioner, er imidlertid også nærværende kommission enig i, at det endelige mål må være, at forsyningsmonopolet ophæves.

På den anden side er kommissionen af den opfattelse, at man må nærme sig problemet uden at føle sig for stærkt bundet af dogmatiske synspunkter, og man har i sine overvejelser - som det vil fremgå af det foranstående - hele tiden haft opmærksomheden henvendt på, at man står over for et samfund, som ikke er udviklet på samme vis som andre samfund, og at diskussionen om de principper, man skal anlægge, derfor stadig krydses af hensynet til den grønlandske befolkning. På baggrund heraf har kommissionen ikke følt sig opfordret til at tage et standpunkt, som hviler på det ene eller andet princip, men har ment at burde tilrettelægge forholdene således, at der åbnes mulighed for en udvikling, som kan hvile på et selv bærende grundlag.“

Det tør siges at være et afdæmpet ekko af den franske revolutions frihedsfanfarer, der genlyder i disse linier. Men det er forståeligt, at kommissionen måtte indtage en forsigtig holdning til problemerne. Der er i Danmark og den øvrige verden løbet meget vand i stranden siden liberalismens gennembrud i forrige århundrede, og yderligere står man i Grønland, således som kommissionen påpeger, over for et samfund, der ikke er udviklet på samme vis som andre samfund.

Begge disse omstændigheder - på den ene side den i Danmark og andre lande i de senere årtier stedfundne deliberalisering og overgang til reguleret samfundsøkonomi og på den anden side Grønlands særegne produktionsstruktur og -udvikling - må tages i betragtning i en diskussion af spørgsmålet planøkonomi eller liberalisme i Grønland.

Deliberaliseringen i Danmark og andre lande.

Med den efter industrialismens gennembrud i midten og slutningen af forrige århundrede opdukkende storindustri og med monopoliseringen af erhvervslivet iøvrigt samt af arbejdsmarkedet bristede forudsætningerne for fri konkurrence på vare- og arbejdsmarkederne. Frikonkurrencens selvregulerende, økonomiske processer afløstes af kamp mellem store organisationer og monopoler med heraf føl-

En af de mange pæne butikker, som Den kongelige grønlandske Handel i disse år har opført på de større steder.

gende økonomisk uligevægt i form af produktionsforstyrrelser, arbejdsløshed skiftende med mangel på arbejdskraft, overflod af varer på visse områder, mangel på andre, uligevægt i betalingsforholdet til udlandet m. v., således som vi har oplevet det i Danmark og andre lande i de senere årtier.

Overgang til statsdirigeret samfundsøkonomi.

Til afbødelse af de værste økonomiske forstyrrelser foretages regeringsindgreb over for erhvervslivet og arbejdsmarkedet, samtidig med at man ved social-politiske foranstaltninger søger at komme de svage i samfundet til hjælp.

Ved generelle forholdsregler via statens kreditpolitik, finanspolitik (skattepolitik) og valutapolitik lægges rammerne for samfundets økonomiske virksomhed.

Afhængigt af den øjeblikkelige økonomiske situation suppleres de generelle midler med direkte regulering af produktion, omsætning og beskæftigelse ved import- og eksportkontrol, pris- og lønregulering, rationering, produktions- og beskæftigelseskontrol, kontrol med monopoldannelser m. v. - I økonomisk gode tider for samfundet begrænses den direkte regulering til et relativt fåtal af indgreb. I økonomisk vanskelige tider må statens ledelse af samfundsøkonomien der-

imod udstrækkes til at omfatte alle væsentlige sider af produktion, omsætning og beskæftigelse.

Man har således i Danmark og andre lande måttet drage de samfundsøkonomiske konsekvenser af industrialismens fremtrængen. Storindustriens muligheder for udnyttelse - gennem mekanisering, specialisering og arbejdsdeling - af fordelene ved masseproduktion af varer har været af uvurderlig betydning for opnåelse af befolkningens nuværende høje levestandard, men prisen herfor har været en delvis opgivelse af det liberalistiske samfunds frie økonomi.

Planøkonomisk udvikling af det grønlandske samfund.

I Grønland synes udviklingen at skulle gå den modsatte vej.

Lige siden Danmarks handelsforbindelse med Grønland blev etableret i 1636 gennem oprettelsen af Grønlandsk Handelskompagni, har væsentlige områder af den grønlandske samfundsøkonomi været direkte ledet af staten.

Unddraget central ledelse har dog været den primære produktion af grønlandske produkter til indhandling, endvidere befolkningens naturalforbrug af disse og andre grønlandske produkter, det private husbyggeri, husgerning og andre tjenester for private m. v.

Planlægningen, der således især har omfattet forsyningstjenesten, herunder vare-distribueringen, transporten på og i Grønland, viderebearbejdelsen og eksporten af grønlandske produkter, den offentlige forsyning og forvaltning i videste forstand (kirker, skoler, sygehuse, havne, veje, telegrafstationer, elværker o. s. v.), har med større eller mindre held igennem disse århundreder til stadighed haft til formål at tjene befolkningens tarv.

Helt frem til grundlovens udstrækning til Grønland i 1953 og dermed Grønlands inddragelse i den demokratiske, parlamentariske styreform, har planøkonomien i princippet været diktatorisk ledet, omend styreformen, når henses til formål og midler, jfr. også Grønlandskommissionens foran citerede bemærkninger herom, vel med rette bør kunne henføres under betegnelsen „oplyst enevælde“.

Med demokratiets indførelse i Grønland og dermed befolkningens egen foreståelse af lovgivning, forvaltning og retsvæsen på linie med Danmarks øvrige befolkning er grundlaget for tilrettelæggelsen af samfundsøkonomien væsentligt ændret. Og med erhvervslovens ikrafttræden i 1951 er som foran nævnt ydermere skabt det formelle grundlag for en udvikling af samfundsøkonomien fra plan-økonomi i retning af liberalisme.

Uanset samfundsøkonomiens fremtidige form og udvikling vil demokratiets indførelse i Grønland under alle omstændigheder indebære en ændring i ansvar

for og fremgangsmåde ved tilrettelæggelsen af landets produktion og forsyning. Såfremt den planøkonomiske ledelse af samfundsudviklingen bibeholdes, vil ændringen bestå i, at planlægningen fremtidig i modsætning til tidligere forestås af befolkningen selv ved drøftelser i de grønlandske forsamlinger og ved befolkningens direkte medvirken i rigets lovgivning og forvaltning. Såfremt samfundsøkonomien liberaliseres, lægges væsentlige områder af produktion og forsyning direkte ud til de enkelte borgere.

Derimod indebærer de institutionelle og næringsretlige ændringer i grundlaget for samfundets økonomi ikke uden videre, at en praktisk gennemførelse af liberal økonomi til afløsning af planøkonomien er mulig. Dette må afhænge af Grønlands hele erhvervsstruktur og eksportmuligheder. I et forsøg på en nærmere belysning heraf gennemgås i det følgende nogle væsentlige områder af den grønlandske samfundsøkonomi:

Den primære produktion af grønlandske produkter.

Måske med ganske enkelte i denne henseende uvæsentlige undtagelser drives de primære grønlandske erhverv inden for fiskeri, jagt, fangst og fåreavl af mange småerhververe, som hver for sig kun råder over en beskeden kapitalinvestering og kun beskæftiger egen og højst et par medhjælperes - ofte familiemedlemmers - arbejdskraft.

Fra sælgerside skulle således den nødvendige forudsætning for fri konkurrence - et stort antal uafhængige, konkurrerende producenter - kunne opfyldes.

Fra køberside er forudsætningen for fri konkurrence - et stort antal uafhængige, konkurrerende købere - ligeledes opfyldt, for så vidt angår omsætningen af grønlandske produkter til befolkningens eget direkte forbrug.

Siden 1925 har denne del af landets produktion og omsætning været undtaget Den kgl. grønlandske Handel's (i det følgende forkortet til KGH) forsyningsmonopol, og prisfastsættelsen har været overladt producenter og forbrugere. Det er imidlertid bemærkelsesværdigt, at befolkningen på dette område selv har valgt en reguleret prisfastsættelse. Priserne fastsættes 1-2 gange om året af lokale foreninger af erhververe, som oftest ved forhandling med forbrugerrepræsentanter.

For erhververnes indtjening og Grønlands samfundsøkonomi i det hele taget må hovedvægten imidlertid lægges på afsætningen af de grønlandske produkter til videre bearbejdelse og eksport.

Indtil erhvervslovens ikrafttræden i 1951 har KGH haft eneret til aftagelse, forædling og eksport af den grønlandske produktion. Nu er vejen åben for konkurrerende private virksomheder. Ved etablering af et tilstrækkeligt antal private,

af hinanden uafhængige forædlings- og eksportvirksomheder til aftagelse af erhvervenes produkter vil forudsætningerne være opfyldt for fri konkurrence inden for den primære grønlandske produktion.

Er der økonomisk grundlag for en sådan etablering af private virksomheder?

Dette spørgsmål må ses i snæver relation til forædlingsindustriens og eksportvirksomhedernes afsætningsmuligheder, som er omhandlet i erhvervslovens kapitel II.

Forædling og eksport af grønlandske produkter.

Efter bestemmelserne i erhvervslovens kapitel II skal eksporten af grønlandske produkter fra de i Grønland bosatte fiskere, fangere, fåreavlere og andre erhvervsdrivende samt oprettede private eksportvirksomheder finde sted gennem en central grønlandsk salgsorganisation, hvis opgaver indtil videre varetages af KGH.

Eksporten fra Grønland er således klart henlagt under central ledelse. Centralisationen er sket i nøje overensstemmelse med Grønlandskommissionens forslag. Idet der angående de nærmere enkeltheder i kommissionens argumentation herfor henvises til kommissionsbetænkningen, navnlig bind 5, s. 24-43, skal her gives et sammendrag af kommissionens synspunkter.

Formålet med centralisationen af eksporten er ifølge kommissionen:

a. Konjunkturudjævning af priserne til de grønlandske producenter, idet konjunktursvingningerne i eksportpriserne for de grønlandske produkter er så stærke, at det ville have katastrofale virkninger for grønlændernes private økonomi, hvis der ikke blev foretaget en konjunkturudligning.

b. Udligning af de ulige høje priser, som under de nuværende handelsforhold opnås på de forskellige afsætningsmarkeder.

c. Tilrettelæggelse - i samarbejde med forsyningstjenesten - af en økonomisk transport af produkterne, hvilket som følge af de relativt store omkostninger ved transport til og fra Grønland spiller en stor rolle ved afsætningen af de grønlandske produkter.

d. Mulighed for leverance af større kvantiteter af ensartet kvalitet, end de enkelte producenter ville være i stand til at levere hver for sig.

Til kommissionens synspunkter kunne og burde måske tilføjes, at centralisationen af eksporten foruden de nævnte transportmæssige besparelser i det hele taget indebærer mulighed for udnyttelse af de omkostningsbesparelser og andre driftsøkonomiske fordele, der er forbundet med moderne teknik, specialisering og arbejdsdeling i store virksomheder. Endvidere bør nævnes den eksportmæssige styrke, der er forbundet med et eksportmonopol i sammenligning med de enkelte producenters ringe styrke ved afsætning af produkterne hver for sig. Det bemærkes

På „strøget“ i Godthåb, Skibshavnsvej, ligger „Oles Varehus“, der fra en beskeden virksomhed har udviklet sig til en stor forretning.

herved, at monopolets styrke i særlig grad vil kunne give sig udslag i opnåelse af højere eksportpriser, såfremt de udenlandske aftagere står splittet i et stort antal indbyrdes uafhængige, konkurrerende købere, men at monopoliseringen af eksporten iøvrigt simpelthen kan være en økonomisk nødvendighed, såfremt de udenlandske aftagere nu eller i fremtiden organiserer sig i købermonopoler, eventuelt i form af statsligt centraliseret import, således som tilfældet på mangfoldige områder er i vore dage. Over for købermonopoler i aftagerlandene ville de grønlandske producenter og eksportvirksomheder alt for let blive udsat for udbytning - underbydning af deres produkter - såfremt de optræder som uorganiserede eksportører.

Uanset at kommissionen således klart fastslår nødvendigheden af en planøkonomisk ledelse af den grønlandske eksport, finder den det imidlertid ønskeligt, at der tilføres det økonomiske liv i Grønland privat initiativ og kapital. Som begrundelse herfor anfører kommissionen, at

„erhvervsomlægningen i Grønland i stigende omfang kræver store investeringer i produktive anlæg og hurtige forretningsmæssige dispositioner af betydelig økonomisk rækkevidde. Foretagelsen af sådanne dispositioner fordrer, for at den størst mulige rentabilitet og den mest økonomiske administration kan opnås, en handlefrihed og et selvstændigt økonomisk ansvar, som

man måske vanskeligt kan tildele en embedsmæssigt opbygget organisation som Grønlands styrelse, der indgår som led i statsadministrationen.“

Og idet kommissionen - til imødekomme af ønsker fra de grønlandske landsråd om samarbejde imellem de frie grønlandske og private danske erhververe samt af ønsker fra privat dansk erhvervsliv om adgang til deltagelse i den økonomiske virksomhed i Grønland - er af den formening, at tilførelsen af privat kapital og initiativ skal komme fra dansk side, fortsætter kommissionen:

„Fordelen ved dansk privat økonomisk virksomhed i Grønland vil blive, at der derved tilføres landet teknisk og kommerciel sagkundskab med direkte økonomisk interesse i stor produktion og dermed øget levestandard i Grønland og med mulighed for uafhængige forretningsmæssige dispositioner på eget økonomisk ansvar . . .“

Der er dog måde med kommissionens tiltro til det private initiativs muligheder og egnethed for løsning af de erhvervsmæssige opgaver i Grønland. Ikke blot anser kommissionen det nødvendigt, at KGH i en overgangsperiode - indtil det private erhvervsliv har fået tilstrækkeligt omfang - fortsætter sin produktions- og afsætningsvirksomhed sideordnet med de private virksomheder, samt at KGH fortsætter virksomheden på steder, hvor der ikke oprettes private virksomheder, men hvor man alligevel ønsker at opretholde den hidtidige økonomiske virksomhed, ligesom KGH i nødvendigt omfang må kunne tage nye opgaver op, som det private initiativ ikke løser.

Men kommissionen finder det yderligere tænkeligt, at privat deltagelse i det grønlandske erhvervsliv som følge af den betydelige risiko, der vil være forbundet hermed, ikke vil kunne opnås i det fra grønlandsk og dansk side ønskede omfang, hvorfor kommissionen foreslår, at der fra statens side ydes de private foretagender et kapitalindskud i form af lån eller aktier på op til 50 pct. af anlægskapitalen.

Endvidere peger kommissionen på faren for, at den grønlandske befolkning ved ukontrolleret, hel eller overvejende privat økonomisk virksomhed i Grønland kan blive udnyttet - udbyttet - og i dårlige konjunkturperioder svigtet af virksomhederne som følge af, at der kun er små muligheder for, at der skulle opstå en effektiv konkurrence mellem eventuelle private produktions- og forædlingsvirksomheder i Grønland, uanset den tendens til samling af befolkningen i større bebyggelser, som er i gang. Den økonomiske lovgivning må derfor ifølge kommissionen i overskuelig fremtid pålægge de erhvervsdrivende større begrænsning i deres økonomiske dispositioner end de begrænsninger, der gælder i Danmark.

Begrænsningen må - foruden de nævnte hensyn til den grønlandske befolkning - tillige bestå i, at de private investeringers omfang, art og beliggenhed må godkendes af det offentlige for at sikre, at investeringerne ikke krydser de bebyggel-

En lille nystartet privat forretning i Julianehåb.

sesplaner og andre planer, der udarbejdes for det grønlandske samfunds udvikling på længere sigt.

Det vil af det ovenstående være fremgået - på grundlag af Grønlandskommissionens grundige undersøgelser og overvejelser -, at forædlings- og eksportvirksomheden i Grønland, selv om den baseres på privat foretagsomhed, højst vil kunne udstrækkes på et begrænset antal virksomheder, hvis produktion og omsætning ydermere vil være genstand for omfattende regulering og monopolisering.

Hermed er frikonkurrence en umulighed ikke blot inden for forædlings- og eksportvirksomheden, men også inden for den primære produktion af grønlandske produkter, idet det fornødne antal uafhængige, konkurrerende aftagere af produkterne ikke kan etableres.

Forsyningstjenesten og andre erhvervsområder.

For så vidt angår forsyningen af Grønland med indførte forbrugsvarer og erhvervsredskaber m. v., fører en gennemgang af erhvervsforholdene og -mulighederne under samtidig hensyntagen til befolkningens tarv til stort set samme resultat. Idet der herom skal henvises til den indgående behandling af disse proble-

mer, som er givet dels af kontorchef Budde Lund i artiklen „Nogle problemer vedrørende fri handel i Grønland“ („Grønland“ 1956, nr. 1), dels af direktør Ebbe Groes i artiklen „Af et forhenværende monopols saga“ („Grønland“ 1956, nr. 4), skal her blot fremhæves, at begge forfattere er betænkelige ved de hidtidige resultater af næringsfrihedens indførelse på dette område og konsekvenserne heraf for den fremtidige forsyningstjeneste. Måske Budde Lunds egen kommentar til de betragtninger, han har gjort gældende i sin artikel, giver disse betæneligheder i en nøddeskal:

„Man kunne måske ved at læse denne artikel få det indtryk, at jeg ikke er tilhænger af privat handel og helst så det absolutte monopol genindført. - En sådan antagelse ville imidlertid være forkert. Jeg anerkender fuldt ud, at den private handel kan have sin store mission. Jeg vil blot hævde, at forholdene i Grønland er så forskellige fra forholdene hernede, at en sammenligning faktisk ikke kan gøres. Det grønlandske samfund er nu engang et samfund, som endnu ikke er udviklet på samme vis som samfundet hernede, og derfor må myndighederne hele tiden tilrettelægge udviklingen under den største hensyntagen til, hvad der tjener den grønlandske befolkning bedst.“

Det turde vel være ufornuddent at nævne, at overførelse til privat foretagsomhed af den offentlige forsyning og forvaltning iøvrigt - radio- og eltjeneste, postvæsen, luft- og søtransport, sundhedstjeneste, skolevæsen m. v. -, som også i det øvrige Danmark er genstand for offentlig drift eller dog regulering, ville være vanskeligt gennemførlig og uforenelig med, hvad der tjener befolkningens tarv.

Dog skal for så vidt angår bygge- og anlægsvirksomheden bemærkes, at private virksomheder i ikke ringe omfang har ydet en indsats i Grønland i de senere år, omend med det offentlige som bygherre og under statens kontrol. Dette område er imidlertid af en ganske anden beskaffenhed end de øvrige omtalte produktionsområder, idet der ikke her står vitale grønlandske eksportinteresser på spil eller er tale om befolkningens umiddelbare forsyning med livsnødvendige forbrugsvarer. Men iøvrigt er det for spørgsmålet om planøkonomi eller liberalisme i Grønland nok så afgørende, at hele bygge- og anlægsvirksomheden, herunder også boligbyggeriet, finder sted netop gennem central planlægning, uanset at en del af den kommer til udførelse af private bygmestre.

Fortsat planøkonomi i Grønland?

Trods Grønlandskommissionens utvivlsomt betydelige velvilje - bl. a. som nævnt til imødekommelse af ønsker fra grønlandsk og dansk side - i forsøget på at begrunde ønskeligheden af tilførelse af privat initiativ og kapital til det grønlandske erhvervsliv, må argumentationen herfor i kommissionsbetænkningen forekomme

For at betjene publikum bedre har Den kongelige grønlandske Handel i flere byer decentraliseret salget; her ses Handelens nye kiosk i Julianehåb.

svag. Der er ikke og kan ikke være meget at hente for en liberalist i det grønlandske samfund. Erhvervsstrukturen, eksportvilkårene og -mulighederne og ikke mindst hensynet til befolkningens ve og vel i gode som i dårlige tider peger klart, således som kommissionen da også selv gør rede for, i retning af en planøkonomisk ledelse af produktion, forsyning og eksport.

Når man tager i betragtning, at ønsket om tilførelse af privat kapital ifølge kommissionen ikke skyldes manglende muligheder for statsfinansiering af den økonomiske virksomhed i Grønland, og når yderligere henses til de meget vidtgående begrænsninger i den private foretagsomhed, som de af kommissionen påpegede forhold nødvendiggør, synes der ikke at være andet tilbage at hente fra den private forretningsvirksomhed end teknisk og kommerciel sagkundskab.

Der kan ikke herske tvivl om, at den videre udvikling af det grønlandske erhvervsliv og dermed af befolkningens hele levevis og levestandard i væsentlig grad vil være afhængig af fornøden tilførelse af sådan sagkundskab udefra. Dette kan imidlertid lige så vel finde sted under centralt dirigeret som under liberalistisk økonomi, ja, formentlig snarere og bedre under planøkonomi som følge af de hermed forbundne muligheder for udnyttelse af fordelene ved stordrift.

Trods megen - ofte uberettiget - kritik gives der adskillige eksempler på dygtigt drevet offentlige virksomheder, såvel i Danmark som i Grønland. Der gives utvivlsomt også eksempler på det modsatte, men forekommer noget tilsvarende da ikke også inden for den private forretningsverden?

Mon man ikke med nogen ret må kunne påstå, at spørgsmålet om fornøden sagkundskab ikke er et spørgsmål om privat kontra offentlig drift, men om aflønning, dels aflønningsform, dels -beløb? Den umiddelbare interesse i en virksomheds drift, som en virksomhedsejer har - men som kun i ringe grad vil kunne opnås i Grønland på grund af de nødvendige begrænsninger i dispositionsretten -, kan tilvejebringes ved en hensigtsmæssig aflønning. Denne tanke er ikke fremmed for KGH, og der synes al grund til at forvente, at en fortsættelse ad denne linie vil kunne give værdifulde resultater og bevirke fornøden tilgang af teknisk og merkantil sagkundskab, som endnu inden for visse områder, herunder måske ikke mindst den grønlandske produktion, kan forekomme ønskelig.

Den konklusion vedrørende den grønlandske samfundsøkonomis fremtidige form og indhold, som her er draget, i alt væsentligt på basis af Grønlandskommissionens egen, grundige redegørelse for produktions- og eksportforholdene og -mulighederne, synes bekræftet af udviklingen inden for det grønlandske erhvervsliv i årene siden Grønlandskommissionen. Der har kun været få og spæde spirer til en begyndende privat foretagsomhed inden for produktion og eksport, og de forsøg, der er gjort, har i vid udstrækning slået fejl. I modsætning til kommissionens tanker er det næsten udelukkende kommet til at påhvile KGH at lede og videreudvikle erhvervene i Grønland, ligesom alle væsentlige forsyninger af befolkningen med indførte varer fortsat må varetages af KGH, jfr. nærmere herom den af direktør Groes foran omtalte artikel i „Grønland“.

I sandhedens interesse må dog ganske vist erkendes, at årsagerne til den private foretagsomheds udeblivelse i Grønland i ikke ringe grad må søges i, *„at de for udfoldelse af privat initiativ gældende lovbestemmelser og andre bestemmelser er af en sådan art, at det er meget vanskeligt for danske erhvervsinteresser at komme til at øve en indsats på Grønland, når bortses fra detailhandel, håndværk o. l.“*, således som direktør Claus Sørensen i Nogle bemærkninger til „Af et forhenværende monopols saga“ („Grønland“ 1956, nr. 12) gør gældende til imødegåelse af direktør Groes kritik af manglende privat initiativ i Grønland.

Men konklusionen heraf må dog vist blive, ikke - som ønsket af direktør Sørensen - at de omhandlede lovbestemmelser m. v. for udøvelse af privat erhvervsvirksomhed tages op til revision, men tværtimod at man nøgternt og klart erkender uforeneligheden af en liberal samfundsøkonomi med hensynet til den grønlandske befolknings tarv og de grønlandske erhvervs struktur og følsomhed over for

konjunktursvingninger på afsætningsmarkederne. Det kan næppe med rimelighed påstås, at Grønlandskommissionen skulle have set fuldstændig fejl i sin bedømmelse af det grønlandske samfund, når den har ment at måtte tilråde de omhandlede begrænsninger i privat erhvervsudøvelse. Kommissionens sagkundskab og alsidige sammensætning må borge for dens undersøgelser og konklusioner. Man kan beklage, at disse konklusioner har vist sig at levne for snævert spillerum for privat initiativ og kapital, men man har vel lov at glæde sig over, at den indsats, der blev forsøgt, ikke var helt forgæves, jfr. nærmere direktør Sørensen's ovennævnte indlæg i „Grønland“, samt over, at en levedygtig offentlig drift af den grønlandske erhvervsvirksomhed sideløbende hermed har kunnet etableres.

Uanset betydelige mangler og ikke tilfredsstillende resultater på en del felter fortjener den indsats, der allerede er vist inden for erhvervsvirksomheden, opmærksomhed, og der synes grund til at nære forventninger til fremtiden, ikke mindst set på baggrund af, at den private foretagsomheds initiativ og sagkundskab har måttet komme til kort over for opgavernes vanskeligheder.

I betragtning af den væsensforskellige baggrund for ministeriets hele tilrettelæggende og daglige virke i Grønland, der sammenlignet med den nuværende virksomheds begrænsede og i nogen grad midlertidigt betonedede mål og midler ville være en følge af en klar tilkendegivelse af, at det grønlandske samfund fremover skulle baseres på planøkonomi, synes det ønskeligt, at kommissionsbetænkningens konklusioner vedrørende spørgsmålet om offentlig eller privat drift - planøkonomi eller liberalisme - tages op til fornyet overvejelse.

Det må herved tillige tages i betragtning, at den skarpe adskillelse af de erhvervsmæssige og forsyningsmæssige opgaver i Grønland fra ministeriets øvrige virksomhed, som har fundet sted efter Grønlandskommissionens indstilling med henblik på forberedelse af privates overtagelse heraf, er lidet hensigtsmæssig for, ja, formentlig uforenelig med en planøkonomisk ledelse af samfundet.

Under sådanne fornyede overvejelser måtte inddrages spørgsmålet, hvorvidt en centralt dirigeret grønlandsk samfundsøkonomi skulle være baseret på erhvervs- og forsyningsvirksomheder i offentlig eller privat eje, sidstnævnte f. eks. i form af aktie- eller andelsselskaber.

Grundlaget for overvejelserne foreligger allerede i alt væsentligt i kommissionsbetænkningen. Der resterer tilsyneladende kun at gøre resultaterne op for udviklingen siden da og derefter drage den konklusion, der må have ligget snublende nær for kommissionen, men som kommissionen øjensynligt har vægret sig ved at drage.